

Diskurs o »kulturi« solidarnosti

Dražen Zetić

e-mail: drazen-zetic@net.hr

»Nikada kao danas nismo imali prilike da velikom broju ljudi omogućimo ponešto životne radosti, ali također nikada nismo u srcu bili manje zainteresirani za patnje svojih bližnjih.«¹

Osnovni postulati demokracije² podrazumijevaju jednaka ljudska prava i slobode za sve narode svijeta. Dakle, u takvoj demokraciji kao pravnom i društvenom poretku trebali bi biti zaštićeni (zakonski) svi, a ne samo pojedinci ili pak određeni sloj ljudi. Naspram ovih, teoretskih postulata, također postoje i praktični koji danomice upućuju na poraznu stvarnost i dokazuju sasvim suprotno. Dakle, svjedocima smo nesagledivog jaza između onoga kako bi trebalo biti i kako doista jest.³

Mogućnost zasnivanja diskursa »kulture« solidarnosti

»Može li se organizirati suživot na samonametnutom sustavu vrijednosti nakon što smo više od dva stoljeća svaku vrijednost radikalno psihologizirali, biologizirali ili sociologizirali učinivši je tako potpuno relativnom.«⁴

Uzevši za prvotnu intenciju promišljanje s vidika višestoljetnoga relativiziranja i samonametnutih sustava tzv. vrijednosti, neizbježno se odmah u početku samoga pokušaja zasnivanja diskur-

¹ A. KUSIĆ, *Humanizam i kršćanstvo*, Zagreb, 1995, str. 208.

² Usp. Pavao BARIŠIĆ, *Demokracija i etika*, Zagreb, 2005.

³ Usp. J. HÖFFNER, *Kršćanski socijalni nauk*, Zagreb, 2005, str. 281-282, u: Stjepan BALOBAN / Gordan ČRPIĆ (ur.), *O solidarnosti i supsidijarnosti u Hrvatskoj*, Zagreb, 2004.

⁴ H. LASIĆ, *Različitost i konsenzus*, *Filozofska istraživanja*, 1996,16/3, str. 644.

sa o »kulturi« solidarnosti postavlja i pitanje o čovječanstvu kao katkada odveć »razosobljenom« djetetu vremena, koje je danas u mnogočemu u svim smjerovima (mnogo više) negoli što je to bilo jučer, na jednoj neobičnoj skretnici povijesti. Naime, činjenično je stanje da se naš egzistencijalni pejisaž neprestano transformira te nekadašnju kulturu divlje prirode neumitno, tijekom zadnjih nekoliko stoljeća, pretvara u vrtlarsku (uređenu) kulturu.⁵ No, mora se, nažalost, primijetiti da upravo u takvoj uređenoj kulturi – poglavito europskoj – počesto izostaje »hrabra evandeoska kritika«⁶ umjesto koje samouvjereno vlada geslo anything goes. U takvom svijetu u kojemu sve ide (engl. anything goes) i gdje u prvi plan namjesto teksta dolaze slike, poruke, zvuk jakoga mišljenja, izrazito jaki osjećaji, zasigurno se stvara idealno okružje za ono što u mnogočemu obilježava naše vrijeme, a to je ništa drugo doli morbidna epoha: zavodljivosti i dopadljivosti.⁷ Naime, tu se sve smije, no samo se ni u kojemu slučaju ne smije biti nezanimljiv. U takvoj vrtlarskoj (uređenoj) kulturi, najočitija je zapravo drskost monopola koji svojim podvojenim pristupom poprilično nesmetano provodi svoj davno zacrtani projekt »rastjelovljenja« čovjeka. No, ta uređena kultura, primarno sazdana od mnogobrojnih pjeskovitih kula, nimalo nije dogotovljena, a kamoli uređena, kakvom se na prvi pogled čini. Jer, sva ova samonametnuta utopija kulinarstva i kozmetike, odnosno samozavodljivosti i dopadljivosti, zapravo ne govori ništa o temeljnim potrebama čovjeka 21. stoljeća: »što se čovjek više rasterećuje od izvornog Svijeta, to je bliži apsolutnom ništa«.⁸ Nažalost, iz svih tih izloženih faktičnosti teško da se ono malo gorušičino zrno može razgranati poput stabla i davati kontinuirano obilne plodove. Ovakav razlomljeni svijet nedvojbeno ugrožava razvoj čovjekova kulturnoga habitusa, neprijeporno zaustavljajući njegovu trajnu duhovnu preobrazbu i preispitivanje, jer »... koja korist ako je Kristov stol prepun zlatnih čaša, a on sam umire od gladi ...« (sv. Ivan Zlatousti).

⁵ Gordan ČRPIĆ / Melanija STRIKA, Nacrt za istraživanje solidarnosti u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, 2004, 74/2, str. 482.

⁶ Tonči MATULIĆ, Skica teološkog utemeljenja ideje solidarnosti, *Bogoslovska smotra*, 2004, 74/2, str. 453.

⁷ Usp. P. C. VITZ, *Psihologija kao religija. Kult samoobožavanja*, Split, 2003.

⁸ Ž. PAVIĆ, *Zbiljnost i stvarnost. Prilog zasnivanju izvornog pojma svijeta*, Zagreb, 1989, str. 256.

Vrijednost »istinitosti« kulture solidarnosti: aproksimativni ili faktični pokazatelj svijesti suvremena čovjeka?

»Što me briga za vašu sitnu, mnogobrojnu, kratku bijedu! Jer vi patite sebe radi, a niste još patili čovjeka radi« (Nietzsche).

Nadalje, nadovezujući se na Nietzschea i sve one navedene indikatore u početnim razmatranjima o pokušajima zasnivanja govora o kulturi solidarnosti, treba svakako nastaviti tražiti put prema neminovnoj neizostavnosti – ponajprije »istinitosti« kulture solidarnosti u suvremenome svijetu i društvu! Potom uvijek, dakako svaki put nanovo, uznastojati utvrđivati ima li solidarnost u društvenom životu svakoga pojedinca prvotno aproksimativni karakter ili pak samo snažnu ukorijenjenost i faktični echo u svijesti moderne kulture i civilizacije. Jer, sasvim je bjelodano da dekorativni management vrtlarske kulture neprestano primorava čovjeka da se razlikuje od općeljudskoga – dok ga, s druge strane, prisiljava da se nimalo ne razlikuje od općedruštvenoga poimanja svijeta, trendova, strujanja. Izlaz iz svih tih labirinata može se pronaći samo ako istina, pravednost, solidarnost budu zaživjele u totalitetu cjelokupna čovjekova postojanja i opstojanja. Dakle, u samoj njegovoj nutрини, tjelesnosti, socijalnosti i svakodnevnim odnosima naspram drugih, prirode, religije. Kultura solidarnosti je dakako dispartatna utopiji suvremene vrtlarske kulture. Doduše, suvremena je kultura iznjedrila bezbroj praktičnih stvari i doista većina danas ima pristup mobitelima⁹ i DVD-ovima, ali to opet ne znači da je svatko uzdignut na istu razinu duha i čovječnosti, o čemu ponajbolje govori i Marijan Krivak kada naglašava sljedeće prigovore upućene suvremenoj vrtlarskoj kulturi: »Reklama za Benettonove proizvode možda je mentalna rekreacija za njegove tvorce i njezinu elitnu publiku Prvoga svijeta, no uvreda je za iskorištene objekte iz Trećega svijeta, koji u njoj statiraju kao prazna forma medijske populacije«.¹⁰

⁹ J. ČURIĆ, Istina u ljudskom znanju i kršćanskom vjerovanju, *Filozofska istraživanja*, 2003, 23/4, str. 887.

¹⁰ Marijan KRIVAK, Digitalna teorija ili filozofija, *Filozofska istraživanja*, 2005, 23/1, str. 179.

Na ovo, nažalost, upućuju i svjetske multinacionalne korporacije koje svojom propagandnom mašinerijom sve snažnije proglašavaju novu eru mikrotehnologija i, dakako, samim time potvrđuju da je čovjek ipak nešto naučio tijekom proteklih 2 000 godina. No, bolje razmislivši, te povijesne činjenice otkrivaju i nešto poprilično mizerno. Kada se stvar promotri s više gledišta, postaje očitim da je ovdje, umjesto rapidnoga progressa, prije riječ o eri narcizma i praznine na svjetskoj veletržnici života, o čemu najočitiije govore sljedeći podaci:

- 300 milijuna djece ne pohađa osnovnu školu;
- 1,5 milijarda ljudi uopće nema zdravstveno osiguranje;
- 1,3 milijarda ljudi nema pitku vodu;
- predviđanje dužine životnoga vijeka za dijete rođeno u Gvineji Bisau iznosi 39 godina, a za ono u Japanu 79 godina;
- 2,3 milijarde ljudi ne raspolaže osnovnim higijenskim potrebštinama te je stopa smrtnosti još uvijek 115 na tisuću;
- godine 1998. samo u Sudanu 60. 000 tisuća ljudi umrlo je od gladi;
- u svijetu još uvijek postoje 4 milijuna robova;
- 300 000 tisuća djece u svijetu primorana su kao djeca vojnicima ratovati u pobunjeničkim bandama.

Eto, stvarnosti... stoga se kao čovjek pitam, do kada ćemo pred svim tim zatvarati oči i lakomisleno naricati o onome što nama neprestano nedostaje. Europljani najvećim djelom nemaju baš previše razloga biti nezadovoljni i ponajmanje od svijetu na zemaljskoj kugli sažalijevati sami sebe. Jer, kao što je Nietzsche rekao: »... vi patite sebe radi, a niste još patili čovjeka radi«. Nažalost, primjer takvoga bezobzirnoga (ne)življenja solidarnosti događa se svagdje, u svim religijama svijeta, što, dakako, nije izuzetak ni u hrvatskome društvu. Nerijetko se još svagdje može vidjeti da je logika cirkulacije ideja, religija – neprimjetno zamijenjena logikom zakona tržišta i koloritom epohe narcizma i praznine u holističkome vremenu. Nažalost, i religije su tu dosta »pobacile«, što je s pravom napadao još danski filozof Kierkegaard kada je kritizirao one koji su i u njegovo vrijeme živjeli od Isusa Krista, a ne za Isusa Krista. Na ovo se nadovezuje i poznati ruski književnik Dostojevski koji je govorio da Krist nije došao teorijski rješavati problem zla, nego zato da praktično pomaže u otklanjanju zla i

patnje. »Po ovom će svi znati da ste moji učenici: ako budete imali ljubavi jedni za druge« (Iv 13, 35).

Nakon svega predloženoga, danas je, zasigurno, i te kako prijeko potrebno pronaći prihvatljivije modele za preobražavanje klimave stvarnosti, iluzija, apsurdna u stvarnost smisla – hominizacije i sveobuhvatne međuljudske solidarnosti. »... Ne budi čovjek koji za primanje ima ruke pružene, a za davanje stisnute...«¹¹

Pitanje trenutka: kaotični metež sukoba ili ljeovitost »kulture« solidarnosti

Diljem svijeta danomice stradaju nevini, ruše se mnogi kulturni temelji, a samim time i vrijedna dostignuća ljudskoga stvaralaštva. Na tim burnim životnim raskrižjima, otvara se nazgled i jedno bitno pitanje ljudske egzistencije (napose kršćanske). Jer svaki čovjek (posebice kršćanski preobražen) koji iole ima istančan senzus za dimenzije, mora se, jednostavno, sučeliti s ovakvim destruktivnim i poprilično suicidalnim, bezrazložnim zahtjevima koji cjelokupno čovječanstvo svode na »ogoljelost« pred samim sobom. Umjesto Rahnerova »očovječenoga« čovjeka, ovdje imamo eutaniziranje humanosti i puko do unedogled relativiziranje istinske vrijednosti i smisla solidarnosti u našem i nadolazećem vremenu. Jer, činjenica »biti danas solidaran« u svakom je slučaju istovjetna kao i hodati za Isusom po vodi (Mt 14, 22-33). Dakle, nedvojbeno je da se ratovi i dalje nastavljaju, pa se samim time neizostavno nameće i pitanje – jesu li doista uzaludni svi oni diplomatski stolovi, mnogobrojne konferencije, dugotrajna angažiranost svjetskih lidera i religijskih vođa – kada je (ne)mira, gladnih, prognanih sve više?

Povrh navedenih činjenica, običnom čovjeku biva nejasno kako neki istaknuti političari, eminentni znanstvenici i ini mogu tako nehajno i ravnodušno govoriti o tolerantnom dijalogu, uzajamnoj solidarnosti, obostranom razumijevanju. Kad tek korak negdje dalje 40 000 tisuća djece (do pet godina života) godišnje umire od gladi, rata, neimaštine!? Gdje li je ta naša Samarijanska solidar-

¹¹ Usp. Nikola VUKOJA, Solidarnost iz perspektive kršćanske duhovnosti: od otačkog doba do našega vremena, *Bogoslovska smotra*, 2004, 74/2, str. 404.

nost za druge: ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe? Gdje li se to konkretno i djelotvorno očituje ona tisućama puta spominjana riječ zajedništvo, tako malo življena u izravnoj stvarnosti? Odnosno, većina nas uživa neprestano gromoglasno vikati, rigorozno prigovarati i prebacivati lopticu drugima (bez obzira na to koji to drugi bili), u medijima omalovažavati, vrijeđati. I nakon svega, kako živjeti konkretnu solidarnost? Kada se ona malokad očituje u svim razvojnim etapama geneze ljudskoga roda. Naime, povijest ljudskoga roda s ovoga stajališta (razmišljanja o konkretnoj solidarnosti), izgleda mnogo više sramotna negoli slavna. Tisućama puta proteklih desetljeća neprestano su odjekivali pozivi na juriš, osvajanje, potlačivanje, negoli na ljubav, solidarnost, Kristovo zajedništvo! Kako se u 21. stoljeću uopće može očekivati da se takvom solidarnošću išta kvalitetno postigne u svijetu i u cjelokupnome ljudskom životu? Takvu »hollywoodsku« solidarnost danas u najvećoj mjeri snose osiromašene i stoljećima eksploatirane afričke zemlje te trenutačno i tranzicijske zemlje.

Osim toga, također se nerijetko može uočiti činjenica da je nemali broj puta bio stubokom ugrožen i integritet malih naroda, zajednica, država. Veći su imperiji oduvijek svojom razornom mašinerijom nastojali zatrti svaki trag nacionalnoga identiteta i pomesti s lica zemlje čitave gradove, narode. Kako je uopće moguće da se te imperijalne sile danas nazivaju »mirotvorcima« (pacifistima), nosiocima deklaracija o slobodi, istini i ljudskim pravima, umjesto propagatorima nasilja i neizmjerne ljudske gluposti?

Samim time nameće se i veliko pitanje: Zar je trebalo proći toliko tisuća godina da čovječanstvo samo »shvati« kako konkretna solidarnost nije izražena u zakonu divljine »jači opstaje«, nego u zajedništvu hominizacije (očovječenja) svijeta snagom općeljudskih i općereligijskih vrednota? Jer, samo je ljudsko srce tako sazdana da uvijek nanovo mora nekomu darivati, a sam duh da čovjeka uvijek iznova nadahnjuje i mijenja čineći ga svaki put sposobnim za pridonosenje jednom boljem i humanijem svijetu.

Sensus communio: vizija koja nestaje ili opstaje

Iz svega rečenoga, na kraju ostaje poprilično vidljivo ... kako problem čovjekove solidarnosti nije samo neka apstraktna kategorija, nego je to i te kako bitna hrana za ljudski osjećaj života i

razumno življenje darovane slobode.¹² Doduše, aktualni događaji ne govore previše u prilog »zdravoj« dijagnozi stvarnosti, ali kao što to i samo Evanđelje sugerira da je iznad svega ljubav, tako i mi, umjesto da jadikujemo i spočitavamo, trebamo uvijek zdušno graditi ljubav, povjerenje i svijet što prihvatljiviji za zajednički suživot i nadolazeće vrijeme sljedećih naraštaja. »Savjest čovjeka čini svjesnim da je čovjek i da se u svojim postupcima mora ponašati kao čovjek« (J. Oslić).

¹² Usp. Željko TANJIĆ, Izazov pojma solidarnosti za sustavno-teološko promišljanje, *Bogoslovska smotra*, 2004, 74/2, str. 457-475.